

NACIONALINĖS PLĖTROS ĮSTAIGOS (UAB ŽEMĖS ŪKIO PASKOLŲ GARANTIJŲ FONDO) SKATINAMOJO FINANSAVIMO POREIKIO VERTINIMO PERŽIŪRA

IVADAS

Atsižvelgiant į šalyje paskelbtą valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl koronaviruso (COVID-19) bei dėl šios priežasties siekiant sumažinti sukeltus padarinius ūkio subjektams, kurių veikla susijusi su žemės ūkio produktų gamyba, šių produktų perdirbimu ir prekyba bei žuvininkyste, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. rugsėjo 12 d. nutarimu Nr. 910 “Dėl Lietuvos Respublikos Nacionalinių plėtros įstaigų įstatymo įgyvendinimo” patvirtinto Nacionalinės plėtros įstaigos skatinamojo finansavimo aprašo 11 punktu, 2020 m. gegužės mėn. buvo atliktas skatinamojo finansavimo poreikio vertinimas (toliau – poreikio vertinimas), kurio rezultatais remiantis 2020 m. liepos 16 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-539 buvo patvirtinta skatinamosios finansinės priemonės „Paskolos ūkio subjektų, veikiančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų gamybos, perdirbimo ir prekybos srityse, likvidumui užtikrinti COVID-19 ligos protrūkio laikotarpiu“ (toliau – Finansinė priemonė) schema. Poreikio vertinime, atsižvelgiant į žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriaus statistinius tarpinio vartojimo rodiklius, potencialių finansų tarpininkų ir socialinių partnerių apklausos rezultatus bei rinkos dalyvių skolinimą žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje veikiantiems juridiniams ir fiziniams asmenimis (paraiškų atmetimo dalies rodiklį), buvo apskaičiuota, kad trumpuoju laikotarpiu, t. y. per ateinančius 6 mėn. finansavimo apyvartinėms lėšoms trūkumas, kurio nepadengs rinka, gali siekti iki 96,5 mln. Eur. Likvidumo poreikiams žemės ūkio sektoriuje patenkinti 2020 m. liepos 16 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-539 Finansinei priemonei buvo skirta 40 mln. Eur ir 2020 m. spalio 26 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-729 – 50 mln. Eur. 2020 m. gruodžio 11 d. duomenimis, iš 90 mln. Eur Finansinei priemonei skirto biudžeto galutiniams naudos gavėjams paskolų teikimui paskirstyta lėšų už 82 mln. Eur. Remiantis finansų tarpininkų, dalyvaujančių Finansinės priemonės įgyvendinime, teikiama informacija, likusi Finansinės priemonės lėšų dalis bus panaudota iki 2020 m. gruodžio 31 d., tačiau likvidumo paskolų poreikis artimiausią pusmetį išliks, nes pandeminė situacija Lietuvoje blogėja, o dėl naujų karantino suvaržymų, įsigaliosiančių nuo 2020 m. gruodžio 16 d., trumpuoju laikotarpiu stiprės ekonominis neapibrėžtumas, griežtės finansų įstaigų kreditavimo politika.

Finansinė priemonė buvo parengta pagal 2020 m. kovo 19 d. Europos Komisijos komunikato „Laikinoji valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti reaguojant į dabartinį COVID-19 protrūkį, sistema“ nuostatas, todėl lėšų skolinimo pagal Finansinę priemonę laikotarpis buvo susietas su komunikato taikymo laikotarpiu – 2020 m. gruodžio 31 d., o lėšų suma, reikalinga trumpalaikio likvidumo poreikiams patenkinti, buvo skaičiuojama 6 mėn. laikotarpiui. Kaip nustatyta Nacionalinės plėtros įstaigos skatinamojo finansavimo poreikio vertinimo tvarkos aprašo 10 punkte, pasikeitus sąlygoms, kurios gali turėti įtakos poreikio vertinimo rezultatams, yra atliekama poreikio vertinimo peržiūra. 2020 m. spalio 13 d. Europos Komisija, atsižvelgdama į tai, kad COVID-19 protrūkio poveikis ekonominei veiklai gali būti didesnis nei tikėtasi, priėmė komunikatą dėl laikinosios valstybės pagalbos pratęsimo iki 2021 m. birželio 30 d. Komunikate nurodoma, kad valstybės narės gali numatyti keisti esamas pagalbos priemones, kurias Komisija patvirtino pagal laikinąją sistemą, kad jų taikymo laikotarpis būtų pratęstas iki 2021 m. birželio 30 d.

Ši poreikio vertinimo peržiūra vykdoma, siekiant įvertinti poreikį pratęsti pagalbą pagal Finansinę priemonę iki 2021 m. birželio 30 d. Poreikio vertinimo peržiūra apima tik finansavimo rinkos nepakankamumo ir (ar) neoptimalumo nustatymą ir siūlomos Finansinei priemonei įgyvendinti iki 2021 m. birželio 30 d. sumos vertinimą, atsižvelgiant į žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriaus veiklos rodiklius, COVID-19 krizės neigiamas pasekmes šiam sektoriui, žemės ūkio sektoriaus bei žuvininkystės veikla užsiimančių subjektų apklausą ir potencialių finansų tarpininkų siūlymus.

Poreikio vertinimo peržiūrą iniciavo Žemės ūkio ministerija. Peržiūrą atlikti pavesta UAB Žemės ūkio paskolų garantijų fondui (toliau – ŽŪPGF).

FINANSAVIMO RINKOS NEPAKANKAMUMO IR (AR) NEOPTIMALUMO NUSTATYMAS

Dėl COVID-19 plitimo rizikos tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europos Sąjungoje bei kitose pasaulio valstybėse buvo įvesti apribojimai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, siekdama sustabdyti viruso plitimą šalyje, 2020 m. kovo 16 d. įvedė karantino priemones laikinai uždrausdama įmonių, kurių tolesnis veikimas buvo nesuderinamas su socialinio ribojimo reikalavimais, veiklą. Laikiniai buvo uždarytos viešojo maitinimo įstaigos, restoranai, kavinės ir kitos pramogų vietos (išskyrus išvežimo paslaugas). COVID-19 protrūkis turi įtakos ne tik sektoriams, kurių veikla buvo tiesiogiai sustabdyta ar apribota, bet ir kitų rinkos dalyvių ekonominėms sąlygoms.

Siekiant, kad rinkose išliktų pakankamas likvidumas ir būtų išsaugotas veiklos tęstinumas COVID-19 protrūkio metu ir po jo, reikalinga kryptinga parama tiek visai ekonomikai, tiek atskiriems sektoriams, įskaitant žemės ūkį, žuvininkystę. Išskirtinis COVID-19 protrūkio pobūdis reiškia, kad tokios žalos nebuvo galima numatyti, ji yra didelio masto, todėl dėl jos įmonės ir ūkiai atsiduria situacijoje, kuri labai skiriasi nuo rinkos sąlygų, kuriomis jos paprastai veikia. Net ir sėkmingai veikiančios įmonės, gerai pasirengusios rizikai, būdingai įprastai jų veiklai, šiomis išskirtinėmis aplinkybėmis gali patirti tokių didelių sunkumų, kad jų gyvybingumas gali sumažėti.

Lietuvos žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė sukuria palyginti didelę šalies bendrosios pridėtinės vertės dalį. Šis pirminis sektorius sukuria 3,6 proc. BVP, jame dirba apie 6 proc. šalies gyventojų. COVID-19 pandemija neigiamai paveikė šalies žemės ūkio sektoriaus veiklą. Dėl COVID-19 protrūkio sutrikusios tiekimo grandinės lemia šalies ūkininkų ir įmonių, užsiimančių pirmine žemės ūkio produktų gamyba, gamybos mažėjimą bei sutrikusius atsiskaitymus už žemės ūkio produktus, o taip pat sumažėjusi užsienio rinkų paklausa neigiamai veikia pagamintus žemės ūkio produktus eksportuojančias įmones, iškyla grėsmė dėl ūkių bei įmonių ekonominės veiklos tęstinumo COVID-19 protrūkio metu, o taip pat ir po jo.

ŽŪPGF įgyvendina Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2020 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. 3D-539 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) patvirtintą skatinamąją finansinę priemonę „Paskolos ūkio subjektų, veikiančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų gamybos, perdirbimo ir prekybos srityse, likvidumui užtikrinti COVID-19 ligos protrūkio laikotarpiu“. Finansinės priemonės tikslas – padėti ūkio subjektams, nukentėjusiems nuo COVID-19 pandemijos sukeltų padarinių, suteikiant jiems lengvatines paskolas likvidumui užtikrinti. Šiuo metu tokioms lengvatinėms paskoloms apyvartiniam kapitalui finansuoti pagal Finansinę priemonę iki 2020 m. gruodžio 31 d. yra skirta 90 mln. Eur valstybės biudžeto lėšų, iš kurių paskirstyta paskolų teikimui tiksliniams jų gavėjams suma jau siekia 82 mln. Eur.

Dėl pandemijos ir karantino laikotarpio žemės ūkio sektorius ir toliau patiria sunkumus, atitinkamai susiduria su apribojimais pasiskolinti kredito įstaigose, todėl Finansinės priemonės pratęsimas yra reikalinga pagalba užtikrinant ūkio likvidumą ir išgyvenant šį sudėtingą laikotarpį.

Siekiant išsiaiškinti skolinimosi apyvartinėms lėšoms poreikį 2021 m. pirmojo pusmečio laikotarpiu skirtinga žemės ūkio veikla užsiimančiams subjektams, 2020 m. gruodžio mėn. pradžioje buvo apklausti socialiniai partneriai, vienijantys žemės ūkio sektoriaus bei žuvininkystės veikla užsiimančius ūkio subjektus (Lietuvos Respublikos Žemės ūkio rūmai, Lietuvos ūkininkų sąjunga, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacija, Lietuvos pieno gamintojų asociacija, Nacionalinė

akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacija, Lietuvos uogų augintojų asociacija, Lietuvos daržovių augintojų asociacija, Lietuvos grūdų augintojų asociacija, Lietuvos jaunųjų ūkininkų ir jaunimo sąjunga ir kt.). Šioje apklausoje dalyvavusių socialinių partnerių nurodytas galimas lengvatinių paskolų poreikis 2021 m. pirmojo pusmečio laikotarpiu atstovaujamų ūkio šakų likvidumui užtikrinti siekia 138 mln. Eur.

Apklausoje dalyvavę Lietuvos Respublikos Žemės ūkio rūmai nurodė, kad šiais metais dėl COVID-19 pandemijos daugeliui daržininkystės, uogininkystės, sodininkystės, žvėrininkystės, mėsinės ir pieninės gyvulininkystės ūkių prasidėjo likvidumo problemos. Ypač dideli finansiniai sunkumai palietė smulkius ir vidutinius minėtų sektorių ūkius, kurie ir ne krizės metu patiria priėjimo prie išorės finansavimo šaltinių sunkumus.

Kaip rodo 2018 m. ir 2020 m. Europos investicijų banko (toliau – EIB) paskelbtos studijos¹, lyginant su kitomis valstybėmis narėmis Lietuvoje yra matomas aukščiausias žemės ūkio veikla užsiimančių subjektų kreditavimo prašymų atmetimo rodiklis – 2018 m. kredito įstaigos nepatenkino 61 proc. paskolų paraiškų. Kita vertus, probleminių paskolų, išduotų žemės ūkio veikla užsiimančioms ūkio subjektams, dalis bendrame Lietuvos bankų paskolų portfelyje yra tarp mažiausių, lyginant su kitomis ekonominėmis veiklomis. Tai patvirtina, kad ūkininkams ir žemės ūkio sektoriaus įmonėms yra keliami aukšti kreditavimo reikalavimai ir rodo nepalankią finansų įstaigų skolinimo politiką žemės ūkio sektoriaus atžvilgiu. 2020 m. EIB studijoje teigiama, kad Lietuvoje didesnius sunkumus, siekiant gauti paskolą, patiria maži ūkiai, jaunieji ūkininkai ir naujai susikūrę verslai.²

Socialinių partnerių teigimu, sutrikus finansavimui žemdirbiai dėl apyvartinio kapitalo trūkumo būtų priversti susisiekti su tiekėjais ar produkcijos pirkėjais, kurie ūkius aprūpintų trąšomis, sėklomis ir kitomis ūkio veiklai reikalingomis prekėmis. Atsiskaitant už išaugintus ar pagamintus žemės ūkio produktus, produkcijos pardavimai būtų siejami tik su vienu pirkėju, o tai gali įtakoti parduodamos produkcijos kainų sumažėjimą bei kitų ūkiui nepalankių atsiskaitymo ir kitų sąlygų atsiradimą.

Likvidumo bei mokumo problema turi ženkliai įtakos ir ūkininkų ir įmonių jau prisiimtų finansinių įsipareigojimų savalaikiam vykdymui. Statistinis rodiklis, parodantis apyvartinio kapitalo poreikį žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje, yra materialinės išlaidos (tarpinis vartojimas), apimančios išlaidas trąšoms, žemės ūkio paslaugoms ir pašarams. 2019 m. šis rodiklis siekė 1 921 mln. Eur, o per mėnesį vidutiniškai sudarė 160 mln. Eur. Lėšų suma, reikalinga trumpalaikio likvidumo poreikiui patenkinti, yra skaičiuojama 6 mėn. laikotarpiui, todėl remiantis istoriniais statistiniais duomenimis bendras apyvartinio kapitalo poreikis žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje būtų apie 960 mln. Eur. Kol kas nėra įvertinta, ar ir kiek mažėja apyvartos apimtys žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje.

Kelis mėnesius galioję griežti karantino apribojimai, skirti koronaviruso pandemijai suvaldyti, bei su tuo susijęs ekonominės raidos neapibrėžtumas lėmė bankų paskolų portfelio susitraukimą. Pandemijos metu bankai daugiausia dėmesio skyrė esamų klientų būklės analizei, paskolų pertvarkymui, bet ne naujų paskolų suteikimui. Remiantis Lietuvos banko skelbiamais duomenimis³, per 2020 m. trečiąjį ketvirtį paskolų portfelio grynoji vertė sumažėjo 42 mln. Eur (1 proc.), o penktadalis (20 proc.) šio sumažėjimo teko žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriaus paskolų portfeliui (šio sektoriaus paskolų portfelis per trečiąjį ketvirtį susitraukė 3 proc.); taip pat mažėja didmeninės ir mažmeninės prekybos (ypač susijusios su veikla žemės ūkio sektoriuje) paskolų portfelis.

2020 m. gruodį buvo atlikta potencialių finansų tarpininkų apklausa. Potencialūs finansų tarpininkai, įvertindami žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuje veikiančių ūkio subjektų, kurie

¹ EIB, FI-compass (2020), Financial needs in agriculture and agri-food sectors in Lithuania, 2020; EIB, FI-compass (2018), Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises.

² FI-compass. Financial needs in agriculture and agri-food sectors in Lithuania, 2020. P. 9.

³ Paskolų statistika: Lietuvos pinigų finansų įstaigų suteiktų paskolų Lietuvos ne finansų bendrovėms likučių duomenys pagal paskolų gavėjų pagrindinę ekonominę veiklą; Plačiau: <https://www.lb.lt/lt/paskolos-ne-finansu-bendrovems-pagal-ekonomines-veiklos-rusis>

susidūrė su likvidumo problemomis ir kuriems būtų aktualios lengvatinės paskolos likvidumui užtikrinti, finansavimo poreikį nurodė, kad tokių paskolų rinka iki 2021 m. birželio 30 d. gali siekti iki 85 mln. Eur. Potencialūs finansų tarpininkai nurodė, kad didesniai žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuje veikiančių subjektų, kurie susidūrė su likvidumo problemomis, skaičiui suteikta pagalba lengvatinėmis paskolomis padės išsaugoti darbo vietas, kurti pridėtinę vertę bei užtikrinti valstybės ekonominės sistemos stabilumą.

Šio poreikio vertinimo metu organizuotų potencialių finansų tarpininkų ir socialinių partnerių apklausos metu surinktos nuomonės leidžia daryti prielaidą, kad dėl tebesitęsiančių COVID-19 neigiamų pasekmių žemės ūkio ir žuvininkystės veikla užsiimančių ūkių subjektų galimybės nuosavomis lėšomis padengti trumpalaikius įsipareigojimus mažės ir iki 2021 m. birželio 30 d. gali siekti apie 110 mln. Eur (skaičiuojamas apklausų metu gautų finansavimo poreikio įverčių vidurkis), ir, atitinkamai, bus poreikis šias lėšas pasiskolinti rinkoje. Remiantis EIB tyrimų (2018, 2020) išvadomis dėl žemės ūkio ir žuvininkystės veikla užsiimančių Lietuvos ūkio subjektų galimybių pasiskolinti rinkos sąlygomis, daroma išvada, kad **finansavimo rinkos sąlygomis trūkumas per artimiausią pusmetį sudarys apie 68 mln. Eur** (skaičiuojant, 110 mln. Eur x 61 proc., nepatenkinamų kredito paraiškų rodiklis).

SIŪLAMOS SKATINAMOSIOS FINANSINĖS PRIEMONĖS BEI JOMS ĮGYVENDINTI SKIRIAMŲ SUMŲ VERTINIMAS, ATSIŽVELGIANT Į ATLIKTOS ŪKIO SUBJEKTŲ APKLAUSOS REZULTATUS, POTENCIALIŲ FINANSŲ TARPININKŲ IŠSAKYTĄ NUOMONE

Atsižvelgiant į atliktos žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriaus organizacijų apklausos rezultatus, tikėtiną dėl COVID-19 ekonominės krizės trumpuoju laikotarpiu finansavimo apyvartinėms lėšoms trūkumą, kurio nepadengs rinka, potencialių finansų tarpininkų siūlymus bei reaguojant į susiklosčiusią situaciją žemės ūkio sektoriuje dėl COVID-19, ŽŪPGF kartu su Žemės ūkio ministerija rengia ir planuoja toliau įgyvendinti skatinamąją finansinę priemonę „Paskolos ūkio subjektų, veikiančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų gamybos, perdirbimo ir prekybos srityse, likvidumui užtikrinti COVID-19 ligos protrūkio laikotarpiu“, kuriai, atsižvelgiant į nustatytus finansavimo rinkos sąlygomis trūkumus ir įvertintą finansavimo poreikį, **papildomai būtų skiriama 45 mln. Eur valstybės biudžeto lėšų.**

Priemonė būtų įgyvendinama laikantis Europos Komisijos komunikatu dėl laikinosios valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti reaguojant į dabartinį COVID-19 protrūkį. Įgyvendinama priemonė padidintų finansinių paslaugų prieinamumą, pagerintų ūkio subjektų finansavimo gavimo sąlygas, atpigintų skolinimosi kaštus, padėtų išlaikyti verslo stabilumą bei likvidumą, leistų išsaugoti gamybinę infrastruktūrą bei sąlygotų socialinį stabilumą kaimo vietovėse.

Planuojamas priemonės biudžetas vertinamas kaip pakankamas siekiant patenkinti apyvartinių lėšų kreditavimo poreikius, kurie finansų tarpininkams dėl neigiamų COVID-19 padarinių ekonomikai ir atskirai žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriui be valstybės pagalbos būtų vertintini kaip per daug rizikingi.